

Aynı Asır Farklı İklim Ortak Fikir: Nâbî'nin ve Shakespeare'in Şiirlerinde Benzer Temalar

Ömer Faruk YİĞİTEROL | ORCID: [0000-0001-5811-5116](https://orcid.org/0000-0001-5811-5116) | ROR ID: <https://ror.org/03n7yzv56> | E-Posta: omfrkygtrl@gmail.com

Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Türk İslam Edebiyatı, Aydın, Türkiye

Öz

Aynı dönemin farklı coğrafyalarında yaşamış şairlerin şiirlerindeki benzerlikleri tespit etme merakı, bu çalışmanın ortaya çıkış sebeplerinin başlıcasıdır. Türk İslam Edebiyatı sahasında kaleme alınan bu makale, kıyas ve karşılaştırmayla birlikte, esasında metinlerarasılık perspektifinden hareketle benzerlikleri ve yakınlıkları tespit etme gayesi taşımaktadır. “Klasik, kadim yahut eski” tabirleri çerçevesinde -Osmanlı edebiyatı özelinde- Doğu ve -İngiliz edebiyatı özelinde- Batı edebiyatına bakıldığında, aynı devirde yaşamış Urfalı Nâbî ve Stratford-upon-Avonlu Shakespeare, edebiyat sahasındaki yetkinlikleriyle dikkat çekerler. Shakespeare, daha çok tiyatro yazarlığı ile tanınsa da tiyatro metinlerinde bile şairliğini hissettirmektedir. Öyle ki T.S. Eliot, Hamlet'i ilk kez izleyen bir kişinin, konuşmaların nazım mı yoksa nesir mi olduğunu ayırt edemeyeceğini söylemiştir. Bu çalışmada, aynı dönemde yaşamalarına rağmen -çok büyük bir ihtimalle- birbirinden habersiz olan Nâbî'nin ve Shakespeare'in şiirlerindeki benzer konular ve söyleyişler üzerinde durulmuştur. Böylelikle aynı devrin sanatçılarının, dünyanın farklı noktalarında, farklı kalemler ve farklı mürekkeplerle aynı tabloyu çizebilecekleri gösterilmeye çalışılmıştır. Makale, giriş ve sonuç bölümleri haricinde toplamda 7 başlıktan meydana gelmektedir. Bu başlıklar sırasıyla *Şiirin Kifayetsizliği*, *Sevgiliden Dolayı*, *Şiire Övgü*, *Şaire/Şiire Yergi*, *Poetika*, *Mana* ve *Yeni/Farklı Söyleyiş* şeklindedir. Giriş bölümünde, Shakespeare ve Nâbî isimlerinin nasıl belirlendiğinden ve esas itibarıyla birbirinden tamamen farklı formlara sahip ve farklı bakış açılarıyla yazılmış şiirlerin benzerlik gösterebileceğinden bahsedilmiştir. Şiirin Kifayetsizliği başlığında, bazı zamanlarda şiirin şairin duygularını aktarmada yetersiz kaldığı düşüncesi işlenmiş ve her iki şairden getirilen örneklerle, şiirlerin yetersizliğinden ziyade kendi duygularının anlatılamaz nitelikte olduğundan söz

edilmiştir. Sevgiliden Dolayı başlığı altında, her güzel sebebin varlığının sevgiliye bağlanması ele alınmıştır. Şiire Övgü'de, şairin ve şiirin övgüye meyilli olduğundan bahsedilmiş ve getirilen örneklerle, iki şairin kendi şiirlerini ve şairliklerini ne derecede övdüğü gösterilmiştir. Şaire/Şiire Yergi bölümünde, şairlerin kendi şiirleri hariç diğer şiirleri beğenmedikleri vurgulanmış; böylelikle kendi şiirlerinin kusursuz olduğunu belirttikleri ifade edilmiştir. Poetika başlığında, her iki şairin de şiire bakışları verilmeye çalışılmıştır. Mana kısmında, anlamın şiirde ne derecede mühim olduğundan söz edilmiş ve iki şairin manaya verdikleri önemden bahsedilmiştir. Son başlık Yeni/Farklı Söyleyiş'te ise şairlerin orijinallik çabasından söz edilmiştir. Bu başlıklar ve başlıklar altındaki tahliller, Sonuç için içerik teşkil etmiş; Sonuç bölümünde farklı dillere sahip, değişik mekânlarda kaim ve en önemlisi dünyaya farklı pencerelerden bakan iki insanın, edebiyatın evrenselliğinde buluşabileceği gösterilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Türk İslam Edebiyatı, Nâbî, Gazel, Shakespeare, Soneler.

Atıf Bilgisi

Yiğiterol, Ömer Faruk. "Aynı Asır Farklı İklim Ortak Fikir: Nâbî'nin ve Shakespeare'in Şiirlerinde Benzer Temalar". Dini Araştırmalar 67 (Aralık 2024), 277-300.

<https://doi.org/10.15745/da.1524177>

Geliş Tarihi	29.07.2024
Kabul Tarihi	26.10.2024
Yayın Tarihi	20.12.2024
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Benzerlik Taraması	Yapıldı - İntihal.net
Etik Bildirim	dinarastimalar98@gmail.com
Yapay Zeka Bildirimi	Bu çalışma hazırlanırken yapay zeka araçları kullanılmamıştır.
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Same Century, Different Continent, Common Idea: Similar Themes in the Poems of Nabi and Shakespeare

Ömer Faruk YiğİTEROL | ORCID: [0000-0001-5811-5116](https://orcid.org/0000-0001-5811-5116) | ROR ID: <https://ror.org/03n7yzv56> | E-Posta: omrfrkygtrl@gmail.com

Aydın Adnan Menderes University, Faculty of Divinity, Turkish-Islamic Literature, Aydın, Türkiye

Abstract

The main reason for the emergence of this study is the curiosity to identify similarities in the poems of poets who lived in different geographies of the same period. This article, written in the field of Turkish Islamic Literature, aims to identify similarities and affinities through comparison and contrast, essentially from an intertextuality perspective. When we look at Eastern literature -specifically Ottoman literature- and Western literature -specifically English literature- within the framework of the expressions "classical, ancient or old", Nabi from Urfa and Shakespeare from Stratford-upon-Avon, who lived in the same period, attract attention with their competence in the field of literature. Although Shakespeare is mostly known for his playwrighting, he makes his poetry felt even in his playwrights. So much so that T.S. Eliot said that a person watching Hamlet for the first time would not be able to distinguish whether the speeches were in verse or prose. This study focuses on similar subjects and expressions in the poems of Nabi and Shakespeare, who lived in the same period -very likely- and were unaware of each other. Thus, it has been tried to show that artists of the same period, in different parts of the world, could draw the same picture with different pens and different inks. The article consists of 7 titles in total, excluding the introduction and conclusion sections. These titles are, respectively, Inadequacy of Poetry, Because of the Beloved, Praise for Poetry, Criticism of the Poet/Poetry, Poetics, Meaning and New/Different Expression. In the introduction, it is mentioned how the names Shakespeare and Nabi were determined and how poems with fundamentally different forms, shapes and perspectives can show similarities. In the title of Inadequacy of Poetry, the idea that the poet is sometimes inadequate in conveying the emotions of the poem is processed and with examples from both

poets, it is mentioned that rather than the inadequacy of the poems, their own emotions are indescribable. Under the title Because of the Beloved, the existence of every beautiful reason is attributed to the beloved. In Praise of Poetry, it is mentioned that the poet and poetry are inclined to praise, and with the examples given, it is shown to what extent the two poets praise their own poems and poetic skills. In the Criticism of the Poet/Poetry section, it is emphasized that the poets do not like poems other than their own; thus, it is stated that they indicate that their own poems are flawless. In the title Poetics, it is tried to give the views of both poets on poetry. In the meaning section, it is mentioned how important meaning is in poetry and the importance that the two poets give to meaning is mentioned. In the last heading New/Different Expression, the poets' efforts for originality are mentioned. These headings and the analyses under these headings constituted the content for the Conclusion; in the Conclusion section, it was tried to show that two people who have different languages, live in different places and most importantly look at the world from different perspectives can meet in the universality of literature.

Keywords

Turkish Islamic Literature, Nabi, Ghazal, Shakespeare, Sonnets.

Citation

Yiğiterol, Ömer Faruk. "Same Century, Different Continent, Common Idea: Similar Themes in the Poems of Nabi and Shakespeare". *Religious Studies* 67 (December 2024), 277-300.

<https://doi.org/10.15745/da.1524177>

Date of Submission	29.07.2024
Date of Acceptance	26.10.2024
Date of Publication	20.12.2024
Peer-Review	Double anonymized - Two External
Plagiarism Checks	Yes - İntihal.net
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Complaints	diniarastimlar98@gmail.com
Artificial Intelligence Statement:	Artificial intelligence tools were not used in the preparation of this study.
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Copyright & License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0 .

Giriş

Farklı coğrafyaların klasik edebiyatlarında, benzer söyleyişleri ve temaları arama merakından ortaya çıkan bu çalışmaya, öncelikle Shakespeare'in sonelerinin okunup tahlil edilmesiyle başlanmıştır. Olası benzer söyleyiş ve konular fişlenmiş; ardından Nâbî'nin gazelleri de metinlerarasılık yöntemiyle incelenerek sonunda, makalenin temelini teşkil edecek şiir malzemesine ulaşılmıştır. Kullanılan metinlerarasılık yönteminin ne olduğuna ve bu çalışmanın asıl söylemek istediği öze, Shelley'in "Geçmişin, şimdinin ve geleceğin tüm şairleri, tek bir sonsuz şiirin bölümlerini ya da parçalarını oluşturur"¹ sözü, ışık tutmaktadır. Bunun yanında, esasında Shakespeare ve Nâbî arasındaki en büyük benzerlik, maalesef iki şairin de yazdıkları şiirlerin dil ve içeriğine günümüz gençlerinin uzak kalmış olmasıdır.²

Peki, neden Shakespeare ve Nâbî? Bu sorunun cevabı, sonelerin bir merak sonucu titizlikle okunmasında saklıdır. Talat Sait Halman'ın çevirdiği *Soneler* adlı eserin Doğulu bir araştırmacı tarafından Batılı bir edebî eseri tartma gayesiyle okunması, şekil olarak olmasa dahi, konu ve anlam açısından klasik Türk edebiyatıyla benzer yönlerinin olabileceğini hissettirmiştir.³ Çalışmanın merkezindeki diğer isim Nâbî'ye ise Shakespeare'in yaşadığı zaman dilimi düşünülerek karar verilmiştir. Shakespeare ve Nâbî'nin aynı yıllarda, farklı coğrafyalarda -şeklen olmasa da- benzer şeyleri söylemeleri, tevarüd⁴ ile açıklanabilecek bir durumdur. Birbirlerinden haberdar olduklarını söylemek, dönemin şartları düşünüldüğünde pek mümkün değildir. Ayrıca meselenin künhüne bakıldığında, -birbirlerinden haberdar oldukları varsayılsa dahi- Shakespeare'in 141. sonedeki "Gözüm sana bakınca kusur bulur." ifadesi,

¹ Kubilây Aktulum, *Metinlerarası İlişkiler* (Ankara: Öteki Yayınevi, 2000), 217.

² Tuba İsen Durmuş, "Öğretmek ya da Öğretememek: Shakespeare Üzerinden Divan Edebiyatını Yeniden 'Okumak'", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 5/5 (Aralık 2010), 82.

³ Yukarıdaki cümlede geçen "Doğulu-Batılı" dikotomisi, tamamen coğrafi yönlere işaret etmek için kullanılmıştır.

⁴ Tevarüd: İki şairin birbirinden haberi olmaksızın aynı mısrayı, yahut beyti rastgele söylemesidir. Tahir Olgun, *Edebiyat Lüğati* (İstanbul: Âsâr-ı İlmiye Kütüphanesi Neşriyatı, 1936), 154.

130. sonedeki sevgilinin “nefesinin kokması” tabiri, birçok sonede aşkın somut ve fiziki hâlinin tasviri gibi örnekler, benzerlikten ziyade aslında iki şair arasındaki büyük farklılığın küçük birer nümuneleri mesabesindedir.

Her sene sayısızca basılıp okunan Shakespeare⁵; İngiliz, Batı ve dünya edebiyatının en meşhur simalarından biridir. Lakin meşhurluğunun yanında aynı zamanda meçhuldür. Hakkındaki kesin bilgi sayısı oldukça azdır; Talat Sait Halman gibi *büyük yazarın iç dünyası, gizli köşeleri* gibi Soneler'den yapmış olduğu çıkarımlar⁶ ve diğer araştırmacıların eserlerinden yakaladığı detaylar, edebiyat dünyasında Shakespeare'i daha bilinir hâle getirmektedir. Nâbî'de ise durum böyle değildir; hakkındaki bilgiler eserlerindeki detaylardan ziyade şair tezkirelerinde yer almaktadır. Divan şiirinin en büyük şairlerinden olan Nâbî,⁷ özellikle hikemî şiir konusundaki öncülüğüyle büyük ses getirmiştir.

Yedi ana başlıktan oluşan makale meydana getirilirken örneklerde Nâbî'nin gazelleri için Ali Fuat Bilkan'a; Shakespeare'in soneleri için Talat Sait Halman'a başvurulmuştur. Bahsi geçen çalışmalardan alınan ilgili şiirler, sonlarına konulan köşeli parantezlerle (şair ismi, eser ismi/türü, yeri) tavsif edilmeye çalışılmıştır.

Şiirin Kifayetsizliği:

Şiir, şairin her şeyidir. Şair, kimi zaman duygularını, bazen fikirlerini, zaman zaman da hayallerini süsleyip okuyucusuna sunar. Bu sunuş, okuyucu tarafından her ne kadar çok beğenilse de şairin tam anlamıyla tatmin olmadığı anlar olabilir. Şair, elbette şiire hak ettiği kıymeti verir ancak bazen de şiirin kifayetsiz kaldığını kendi ağzıyla itiraf eder.⁸

⁵ Nermi Uygur, *İnsan Açısından Edebiyat* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1985), 120.

⁶ William Shakespeare, *Soneler*, çev. Talat Sait Halman (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2009), vii-xxv.

⁷ İsmail Yakıt, “Şair Nâbî'nin Tarih Düşürme Sanatındaki Yeri”, *Şair Nâbî Sempozyumu*, ed. Ali Bakkal (Şanlıurfa: Şanlıurfa Belediyesi Yayınları, 2009), 124.

⁸ Selçuk Çıkla, “Kelimelerin ve Şiirin Kifayetsizliği Üzerine Yazılmış Şiirler”, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi CX/782* (2017), 34.

Esasen buradaki kifayetsizlik hâli, şiirin yetersizliğinden ziyade duyguların yoğunluğuna işaret etmektedir. Yani burada *Güneşin batışı bütün renkleriyle betimlenemez, çünkü buna şairin gücü yetmez.*⁹ gibi bir ifadeyle açıklanabilecek bir durum söz konusu değildir. Çünkü bu ifadeyle şiirin kifayetsizliğinden değil, şairin kifayetsizliğinden söz edilmektedir.

Bilmezdim şarkıların bu kadar güzel, / Kelimelerinse kifayetsiz olduğunu / Bu derde düşmeden önce. dizelerinin sahibi Orhan Veli, derde düştükten sonra yaşadığı yoğun duyguları ve hisleri, tam manasıyla yansıtamadığından yakınır. Bu yakınma, şiirin aczinin değil, *anlatamıyorum* dediği şeylerin güzelliğinin ve paha biçilmezliğinin neticesidir. İstiklal şairi Mehmet Akif de *Safahat*'ın birçok yerinde şiirin kifayetsizliğine vurgu yapmıştır.¹⁰ Çünkü onun da fikir ve mefkûresi, hiçbir zaman şiire sığacak ölçülerde olmamıştır.

Shakespeare'in de şiirin kifayetsizliğinden dem vurmasının sebebi, elbette ki sevgilinin yüce özelliklerini vurgulamak amacıyla:

Şu yeni tüy kalemler nasıl kalıyor kısa,

Erdemi, hele senin erdemini yazarken. [WS: S, LXXXIII]

Şair, sevgilinin iyi huylarını kaleme alırken kaleminin -şiirinin- yetersiz kaldığından söz etmiş; böylece sevgilinin sahip olduğu erdemi, sanatlı bir söyleyişle yüceltmıştır.

Evsâf-ı mahabbet dehen-i hâmeye sığmaz

Ta'bîr-i mezâyâ-yı nihân nâmeye sığmaz [N: G, 307/1]

Nâbî de Shakespeare gibi kaleme yüklenmiştir. Çünkü kalem, aşkın özelliklerini yazmada yetersiz kalmıştır.

Nice teşbîh ideyüm servi kad-i dil-dâra

Nice mevzûn ideyüm mısra'-ı nâ-mevzûnı [N: G, 873/5]

Nâbî, şiirin sevgilinin servi boyunu anlatmadaki kifayetsizliğinden dem vurmuştur.

⁹ Tülin Arseven, *Her Güzel Şey Şiirdir -Elhân- Takdir-i Elhân- Metin İnceleme* (Ankara: Salkım Söğüt Yayınları, 2008), 15.

¹⁰ Yüksel Topaloğlu, "Safahat'ta Sözü/Şiirin Gücü/Kudreti ve Kifayetsizliği", *Uluslararası Söz, Sanat, Sağlık Sempozyumu*, ed. Yüksel Topaloğlu vd. (Edirne: Trakya Üniversitesi Yayınları, 2016), 168.

Ama bu, aynı zamanda bir övgü metodudur. Çünkü Nâbî bilir ki bütün büyük şairler bir araya gelse, bütün lügatler üst üste dizilse, cihanın en iyi kalemi ve kâğıdı verilse bile sevgilinin endamı teşbih edilemez.

Sevgiliden Dolayı:

Âşığın gözünde, âlemdeki bütün güzellikler ya sevgilidir ya da sevgilinin yansımasıdır. Kısacası kâinat, sevgiliden dolayı güzeldir. Elbette bunda âşığın payı yok değildir; çünkü o, güzel bakar, güzele bakar ve güzeli görür. Onun anlayışında, saba rüzgârı bile sevgiliden dolayı güzel kokar.¹¹

Bu bakış, şiirde *hüsn-i talil* sanatının doğmasına vesile olmuştur. Güzel bakan şair, her şeyi güzele, yani sevgiliye bağlar. Aslında şair, âşığın gözüyle bir eşyaya baktığında yahut bir olaya şahitlik ettiğinde, onlarda görebildiğinden ziyade, kendi düşüncesinin onlara verdiği niteliklerle onlara muamele eder.¹²

Çeker mi benim Esin Perim konu kıtlığı

Sen şiirime sebil ettikçe soluğunu,

Yanında kaba kâğıt-kalemin kof kaldığı

Hoş varlığın oldukça bana en tatlı konu? [WS: S, XXXVIII]

Shakespeare'e göre, şiirinin konu kıtlığı çekmemesinin yegâne sebebi sevgilidir. Onun can veren nefesi sayesinde şiir, nefes alıp verebilmektedir.

Ah, nasıl efendice övgüler sunsam sana?

Hep senin değerindir bende varsa bir değer. [WS: S, XXXVIII]

Burada da şair, kendisindeki güzel meziyetlerin ve kendi kadr ü kıymetinin varlık sebebini sevgiliye bağlamış; bu durumdan müteşekkir olduğunu da belirtmiştir.

Gözlerin şu dilsiz türküleri öğretti ya,

Yücelerde uçmayı hem de kara cahile,

¹¹ Abdülhakim Koçin, "Divan Şiirinde Bâd-ı Sabâ", *Selçuk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi* 20 (2008), 13.

¹² İsmail Yıldırım, "Divan Şairinde İç Yansıması Olarak Hüsn-i Talil", *SOBİDER* 2 (2015), 143.

*Yeni tüyler takarak bilgenin kanadına,
Güçlerine güç kattı katmerli bir görkemle.
Benim yazdıklarımın en fazla övünç duy sen:
Hepsine sen yön verdin, hepsi senden yarattı;
Başkaları yazınca üslup düzeltmek senden:
Tatlı varlığın süsler onlardaki sanatı.*

Ama benim sanatım, tüm varlığıyla sensin:

Beni kara cahilden bilgeye yükseltensin. [WS: S, LXXVIII]

Shakespeare, bu sonesinde de türküler söyleyebilmesini, yükseklerde uçabilmesini, yazabildiği güzel şeyleri, şiirlerindeki sanatlı söyleyişi ve cahillikten bilgeliğe geçişini sevgiliye bağlamıştır.

Yâr söyletdi bana bu gazeli ey Nâbî

Söyleye söyleye ey tâze zebânım diyerek [N: G, 445/5]

Nâbî de tıpkı Shakespeare gibi, şiirini söyletenin sevgili olduğunu ifade etmiştir. Yukarıdaki *Whose influence is thine and born of thee* (*Hepsine sen yön verdin, hepsi senden yarattı*) ifadesiyle, buradaki *Yâr söyletdi bana bu gazeli ey Nâbî* ifadesi, esasında farklı dillerde söylenmiş olsa da aynı şeyleri anlatmaktadır.

Olmaz eş'ârında lezzet dil-rübâsız âşıkun

Tûtiyân âyîne-i ruhsâra söyler söylese [N: G, 682/4]

Nâbî'nin bu beytiyle Shakespeare'in iki sıra üstte yer alan 78. sonesi de benzer söyleyiş özelliklerine sahiptir. Nâbî, sevgili olmadan şiirde lezzetin de olamayacağından bahsetmiştir. Tıpkı Shakespeare'in *sevgili şiirime tatlı bir konu olmasaydı, şiirim boş bir kâğıt ve kalemden ibaret olurdu*, dediği gibi.

Şiire Övgü:

Alman filozof Helmut Kuhn, bir makalesinde “Gerçek şiir övgüdür.” der.¹³ Bu makalenin böyle bir iddiası olmasa da övgünün şiir bahçesinin en güzel çiçeklerinden biri olduğunu söylemek de yanlış olmayacaktır. Sadece edebiyat değil, hangi sanat dalına bakılırsa bakılsın sanatkâr, eserinin övgüsünü duymak ister. Bu istek, insanoğlunun tabiatı gereğidir.

Övgü, çoğu zaman okuyucu tarafından hem esere hem sahibine yapılsa da bazen sanatkâr da kendi eserine güzelleme yapabilir. Fahriye, bu durumun en güzel örneklerindedir. Klasik Türk edebiyatında, şairin kendisini/şiirini övdüğü kısımları ifade eden fahriyede, şair imadan ziyade doğrudan şiirine ve şairliğine mübalağalı bir şekilde övgüde bulunur. Ancak bu mübalağalı övgülerin, zaman zaman tenkidi de beraberinde getirdiği olmuştur.¹⁴

Ne yaldızlı hükümdar anıtları, ne mermer

Ömür süremez benim güçlü şiirim kadar [WS: S, LV]

Shakespeare, şiirinin ikinci dizesinde doğrudan ve gayet açık bir dille kendi şiirine övgüde bulunmuştur. Batı’da bunun adı fahriye olmasa dahi şairin kendine yaptığı övgü, İngiliz şiirinde de sıkça rastlanan bir durumdur.¹⁵

Ben yaşarım yokluğa karşı bu şiirlerde,

Ölüm kıyar beyinsiz sürülerin canına.

Kendine şiirimde anıt bulacaksın sen,

Zorba miğferleriyle tunç mezarlar göçerken. [WS: S, CVII]

Bu sonesinde de Shakespeare, şiirinin yokluğa karşı bir varlık mücadelesi olduğundan söz ederek sevgiliden bahseden şiirinin sonsuza dek bir abide gibi ayakta duracağını iddia etmiştir.

¹³ Helmut Kuhn, “True Poetry is Praise”, *Theology Today* 4-2 (1947), 238.

¹⁴ Ömer Faruk Akün, *Divan Edebiyatı* (İstanbul: İSAM Yayınları, 2014), 408.

¹⁵ Detaylı bilgi için bkz.

Rhys, Ernest, *The Prelude to Poetry: The English Poets in the Defence and Praise of Their Own Art*, (London: JM Dent & Company, 1897).

Benüm sarrâf-ı şehri-râz dükkânım dehânumdur

Devâtım kîse tahtam safha engüştüm zebânımdur [N: G, 64/1]

Nâbî, sır şehrinin kuyumcusu olarak iki dudağının arasını göstermiştir. Nasıl ki kuyumcudaki altın ve mücevherat bulunuyorsa şaire göre de sarraf olan ağızından çıkan söz (şiiir) de en az altın ölçüsünde bir değere sahiptir.

Nazm-ı üstâda nazîre nice mümkün Nâbî

Tâze gû tâze zebân tâze cevâb isterler [N: G, 230/8]

Nâbî bu şiirinde de kendisine övgüde bulunmuş; nazımda kimsenin kendisine yaklaşmayacağından çünkü kendisinin yeni söylemiş, yeni dil ve yeni mazmunlara sahip olduğundan söz etmiştir.

Bana ne fâide hâsıl tutalum halk dimiş

Gelmeye âleme Nâbî-i suhen-senc gibi [N: G, 849/7]

Nâbî, bu beytinde farklı bir yol izleyerek dolaylı yoldan kendisine övgüde bulunmuş; halkın, dünyaya Nâbî gibi bir söz ustası gelmedi, dediğinden bahsetmiştir.

Şaire/Şiire Yergi:

Şair için en kusursuz şiir, kendi kaleminden çıkmış olanlardır. Şairin gözünde diğerlerinin yazıp çizdikleri, hiçbir zaman tam ve mükemmel özellikleri haiz değildir. Bu durumun sebebi, diğer şairlerin yahut şiirlerin nakıs olması değil, şairin kendi yazdıklarının –kendince– mükemmel olmasıdır.

Burada bahsedilen yergiden kasıt, hiciv ya da tahkir, tezyif değildir. Nâbî de Shakespeare de diğer şairlere ve şiirlere yönelttikleri eleştirilerde, onların şiirlerindeki eksikliği gösterip kendi şiirlerinin tam olduğunu hissettirmeye çalışmaktadır.

Yeni hiçbir şey yoksa yalnız eskiler varsa

Demek ki beynimize oynanan bir oyun var,

...

Acaba eski dünya neler demiş, görelim,

*Sendeki görmelere değer güzelliklere;
Onlar mı üstün, biz mi, bu işin ustası kim,
Yoksa dönüp dolaşıp geldik mi aynı yere?*

Hiç kuşkusuz yok: Geçmişte, ne sivri akıllılar

Senden değersizlere övgüler yağdırdılar. [WS: S, LIX]

Shakespeare, sonenin başından sonuna dek -farklı açılardan- geçmişte yazmış şairlere ve yazdıkları şiirlere yergide bulunmuştur. Şiirde yenilik olması gerektiğini savunmuş; kendinden önce yazmış olanlara *eski dünya* tabirini kullanmış; eski şairlerle ustalık yarışına girişmiş ve *sivri akıllılar* dediği önceki şairlerin yanlış maşukları övdüğünden söz etmiştir.

Karşılaştır hepsini bugünkü yapıtlarla:

Çok gerisinde onlar ustaca yazanların;

Onları şiir diye değil, aşk için sakla:

Katına çıkamazlar bahtiyar ozanların. [WS: S, XXXII]

Shakespeare, burada da eski şairlerin günümüz şairlerinden geride kaldığını belirtmiştir. Şairin göndermelerinden hareketle, kuşkusuz *ustaca yazanlardan* ve *bahtiyar ozanlardan* biri de kendisidir.

Ey şi'r miyânında satan lafz-ı garîbi

Dîvân-ı gazel nüsha-i kâmûs degüldür [N: G, 167/8]

Nâbî, eleştirisini iğneleyici bir şekilde dile getirmiştir. Garip sözcüklerin şiirde yerinin olmadığını ve şiirlerin sözlükten birer sayfa olmadığını söylemiştir. Açık bir şekilde, geçmiş belki de kendi döneminin şairlerine yergide bulunmuş; geleceğin şairlerine de kendi pencesinden ışık tutmuştur.

Nâbî ile ol âfetin ahvâlini nakl it

Efsâne-i Mecnûn ile Leylâ'dan usanduk [N: G, 395/5]

Nâbî bu beytinde ise eleştirisini özelden genele yaymıştır. Geleneğe bağlı kalarak şiir-

lerinde Leyla ile Mecnun'dan bahseden şairleri, *usandık* diyerek eleştirmiştir. Aslında bu eleştiri aynı zamanda, kendisi ile *sevgilinin* aşk hikâyesinin Leyla ile Mecnun'dan üstün olduğu iddiasını taşımaktadır.

Kalıblu sözler ile şekve kıssa-hânlardan

Kelâl geldi dile köhne dâstânlardan [N: G, 639/1]

Nâbî bu beyitte de yukarıda olduğu gibi geleneğe bir itirazda bulunmuş; hem sözlerin hem de muhtevanın değişmesi noktasında diğer şairlere eleştiri getirmiştir.

Poetika:

Şiirin ne'liği, şiirin nasıllığı yahut şairin şiire bakışı, Aristo'dan günümüze dek üzerinde fikir yürütülmüş bir konudur. Bu konudaki çalışmalar, doğrudan edebiyat üretimi olarak değerlendirilmese de edebiyat felsefesi olarak düşünülebilir. Hemen hemen her şair, bu konuda fikir yürütmüş ve şiirin nasıl olması gerektiği noktasında görüş beyan etmiştir. Shakespeare ve Nâbî de şiirlerinde poetikalarını gösteren şairlerdendir.

Shakespeare'in, *abab* kafiyesiyle 3 dörtlükten ve 1 beyitten oluşturduğu ve İngiliz edebiyatında *Shakespearean* olarak anılan sonesinde, kafiye ve retorik birbirine sıkı sıkıya bağlıdır.¹⁶ Şekilden de taviz vermeyen şair, anlamsız ve yeniliklerden uzak şiire sıcak bakmamıştır. Nâbî'de ise durum bir nebze farklıdır; şekilden ziyade içerik hayli ön plandadır. *Orijinallik* de Nâbî'nin şiire bakışını anlatmada işleri oldukça kolaylaştıracak bir ifadedir.¹⁷ Çünkü tekrardan uzak, taze mazmunlar ve yeni söyleyişler, Nâbî'nin şiir poetikasının özeti niteliğindedir. O, hayal ve nükte bulundurmayan şiiri, şiir olarak kabul etmemiştir.¹⁸

Ben, başka bir ozanım. Öbür manzumeciler

Boyalı güzel görür, kalemi alır ele,

Göğü tutup onunla yazdıklarını süsler,

¹⁶ Jonathan F. S. Post, *The Oxford Handbook of Shakespeare's Poetry* (Oxford: OUP Oxford, 2013), 111.

¹⁷ Ali Fuat Bilkan, "Nâbî'nin Poetikası ve Şiir Hakkındaki Düşünceleri", *Millî Kültür Dergisi* 66 (1989), 67.

¹⁸ Adem Ceyhan, "Nâbî'nin Şiir ve Diğer Edebî Konular Hakkındaki Görüşleri", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 5/5 (2010), 31.

*Her güzeli benzetir kendindeki güzele.
Hem de ne şatafatlı teşbihler, çifter çifter:
Güneşle ay; toprağın, denizin cevherleri,
Nisan tomurcuklan, nice bulunmaz şeyler,
Yeryüzünü kuşatan o cennet çemberleri...
Ben, gerçeği yazarım, benim sevgim gerçek ya:
İnan olsun, sevgilim, güzellerin güzeli,
Ana yavrusu gibi, pek parlak olmasa da,
Gökyüzünde yanan o altın kandil misali...
Onların boş lafları olamaz benim işim:
Satacak değilim ki, niçin övecekmişim. [WS: S, XXI]*

Shakespeare, bu sonesinin ilk dizelerinde, şiire dair yergide bulunduğu bazı hususlardan bahsetmektedir. Boyalı güzele övgü, şairlerin kendi güzel algılarını başkalarına uydurması ve abartılı benzetmeler, şairin şiirde olmaması gerektiğini düşündüğü unsurlardandır. Şair, şiirin sade olmasını, sevilen bir güzele yazılmasını, yerli yerince övgüler sunmasını, gerçekleri söylemesini ve boş lakırdıdan ibaret olmamasını istemektedir.

*Şiirim niçin yeni ses ve süslerden yoksun,
Ne çeşnisi yeterli, ne de kıvraklığı var?
İsterim ki çağına sırt çevirmeyip bulsun
Taptaze söyleyişler, yepyeni anlatışlar. [WS: S, LXXXVI]*

Shakespeare'in bu sonesi, manası korunup form açısından gazele benzetilerek okuyuculara, Nâbî divanından alıntı olduğu söylene -anlatmak istediklerinden dolayı- muhtemelen belli bir inandırıcılığa ulaşacaktır. Çünkü Shakespeare de Nâbî gibi şiirin yeni nakışlara, yeni içeriklere ve taze söyleyişlere sahip olması gerektiğini düşünmektedir.

*Zâhir ü bâtını ma'mûr ü metîn olsa gazel
Sûrete yâver ü ma'nâya mu'în olsa gazel [N: G, 487/1]*

Nâbî'nin bu beyti, şiirin nasıl olması gerektiğinin özü gibidir. Şair, şiirin hem şeklinin hem de muhtevasının mükemmel olup birbirlerini tamamlamaları gerektiğini düşünmektedir.

Saded ma'nâda yohsa sâde nazma kim nigâh eyler

Nedür bî-rûh nef'i murg-ı tasvîre per ü bâlün [N: G, 414/3]

Nâbî, burada da poetikasından bir kesit sunmuş ve şiir için aslolanın mana olduğunu ifade etmiştir. Şair, “Asıl mevzu, şiirde manadır, yoksa şiirin şekline kimse bakmaz; zira ruhsuz bir kuş tasvirine kanat takmaya gerek yoktur.” demiştir.

Mana:

Mana, lafızla birlikte şiirin en temel sacayaklarından biridir. Divan şiirinde esas unsur kabul edilen manaya, lafzın sadece bir tamamlayıcı olduğu ifade edilmiştir.¹⁹ Elbette mana, sadece divan şiirinde mühim olan bir unsur değildir; diğer milletlerin edebiyatlarındaki farklı şairlerde de önemli bir yere sahiptir. Çünkü şiirin muhatabı insan, şiirin manasını anlamak ister ve şiir, mana adımlarıyla okuyucusuna kapılarını aralar.²⁰

Shakespeare'de mananın sesle kalıplaşmış bir ilişkisi bulunmaktadır.²¹ O, seslerin fonetik özelliklerinden yararlanarak anlamın ön planda kalması için çalışmıştır. Nâbî'de de mana eşsiz bir yere sahiptir. O, sanatkârda bulunan güzel manalı sözler söyleme özelliğinin, Allah'ın Hâlık isminin bir tecellisi olduğuna inanmaktadır.²²

Başkasında parlak söz, bende güzel duygu var:

Cahil bir çömez gibi yalnız “Âmin” derim ben

Döküldükçe biçimli, ısl ısl dualar

Kudretli dehaların perdahlı kaleminden. [WS: S, LXXXV]

¹⁹ Mine Mengi, *Divan Şiiri Yazıları* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2014), 37.

²⁰ Arthur Sewell, “Şiir ve Sentaks”, çev. Ahmet Uysal, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 14/3-4 (1956), 36.

²¹ Michael Shapiro, “Sound and Meaning in Shakespeare's Sonnets”, *Linguistic Society of America* 74/1 (1998), 81.

²² Muhammet Nur Doğan, “Nâbî Divânı'nda Lafız-Mana Münasebetleri”, *Şair Nâbî Sempozyumu*, ed. Ali Bakkal (Şanlıurfa: Şanlıurfa Belediyesi Yayınları, 2009), 36.

Bu dizelerin ilk mısrası, Shakespeare'in manaya bakışını gösterir niteliktedir. O, şekil yerine içeriği; lafz yerine manayı tercih etmiştir. Çünkü şair, şiirde duygu ve mananın, muhatabı ne derecede etkileyeceğinin farkındadır. Bu yüzden trajedilerinde de şiiri etkileyici bir silah olarak kullanmıştır.²³

Yarattığım hep aynı, değiştirsem de sözü,

Bu üç konu birleşip ufka sonsuzluk verir.

İyi, güzel ve sadık, çokluk yaşarlar tek tek,

Var olmamıştı üçü birlikte şimdiye dek. [WS: S, CV]

Burada da ilk dize, manayla alakalıdır. Şair, şiirlerinde söylediği şeylerin aslında hep aynı olduğunu; sadece kullandığı kelimeleri değiştirdiğini belirtmiştir.

Sûrete itme nazar ma'nîye bak ey Nâbî

Satr kec düşse de olmaz yine muhtel ma'nâ [N: G, 861/11]

Nâbî, bu beytinde suret ile manayı kıyas etmiş; bu kıyasta manayı suretin önüne koymuştur. Suretten kasıt, lafzdır; yani kelimelerdir. Beyitte, kelimeler düzgün dizilmese bile manaya hâle getirmeyeceği de vurgulanmıştır.

Mülk içinde melekûtı göreyim dersen eger

Lafzda ma'nîye bak nâfede bûyı seyr it [N: G, 28/2]

Nâbî'nin en önemli özelliği mana şairi olmasıdır. Onun şiirlerinde yenilik ve bunun yanında da anlamda derinlik görülmektedir. Burada da okuyucunun lafzda kalmaması; manaya odaklanması gerektiğine dikkat çekilmiştir.

Cismden rûh u sadefden dür şecerden mîvedür

Sanman ey zâhir-perestân lafzı ma'nâdan murâd [N: G, 50/9]

Hikmet şairi Nâbî, bu mısralarında da şeklin, kabuğun ve dış görünüşün önemsiz olduğundan söz etmiş; asıl değerli olanın öz olduğunun, yani mana olduğunun altını çizmiştir.

²³ Sewell, "Şiir ve Sentaks", 40.

Yeni/Farklı Söyleyiş:

İnsanoğlu doğası gereği kendisini biricik görmek ister. Bu duygu, tabii olarak şair için de geçerlidir. Şair, her bir şiirinde yeniliği ve farklılığı arar durur. Bu arayış divan şiirinde, başkaları tarafından söylenen bir sözü farklı söylemek suretiyle *nükteyi*; söylenmemişi söyleme isteğiyle de *nâ-güfte* yahut *bıkr* kavramlarını meydana getirmiştir.²⁴ Zaten aslında bir şairi övmek, diğer şairlere en az benzediği özelliklerini sıralayabilmektir;²⁵ ki bu da şairin yeni ve farklı söyleyişleri yakalayabilmesiyle mümkündür.

Ben, başka bir ozanım. Öbür manzumeciler

Boyalı güzel görür, kalemi alır ele,

Göğü tutup onunla yazdıklarını süsler,

Her güzeli benzetir kendindeki güzele. [WS: S, XXI]

Shakespeare de kendisini biricik görmüş; diğer şairlerden farklı olduğunu iddia etmiştir. Bir nevi, “Benim yoğurt yiyişim farklı!” demek istemiştir.

Acaba eski dünya neler demiş, görelim,

Sendeki görmelere değer güzelliklere;

Onlar mı üstün, biz mi, bu işin ustası kim,

Yoksa dönüp dolaşıp geldik mi aynı yere? [WS: S, LIX]

Bu dizelerde de kendisinden önceki şairlere sataşarak onların geçmişte kaldıkları ve eskimiş oldukları vurgulanmış; böylelikle şiirde yenilik olması gerektiğinin altı çizilmiştir. Ayrıca burada “Sevgili, aynı sözlerle ve aynı üslupla tasvir edilmemeli; dönüp dolaşıp aynı kelime dağarcığında hapsolünmemalıdır.” düşüncesi de hâkimdir.

Şiirim niçin yeni ses ve süslerden yoksun,

Ne çeşnisi yeterli, ne de kıvraklığı var?

İsterim ki çağına sırt çevirmeyip bulsun

²⁴ Akün, *Divan Edebiyatı*, 160.

²⁵ T.S. Eliot, *Edebiyat Üzerine Düşünceler*, çev. Sevim Kantarcıoğlu (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1983), 20.

Taptaze söyleyişler, yepyeni anlatışlar. [WS: S, LXXXVI]

Shakespeare'in şiire ve şaire bakışını gösteren dizelerden biri de budur. Aslında bu dizelerde şair, eleştiri oklarını kendisine yöneltmiş durumdadır; açık bir özeleştiri söz konusudur. Belki bu özeleştiri kisvesi altında söyledikleri, diğer şairlere yön verme çabası olarak da değerlendirilebilir. Her ne amaçla olursa olsun Shakespeare'in şiirin yeniliklere ve farklılıklara ihtiyacı olduğunu belirttiği kesindir. Yeni ses ve süs, taptaze söyleyiş ve yepyeni anlatışlar, şairin hedeflediği dil ve üslup özelliklerindedir.

Onlar seni övdükçe "Doğru, öyledir." derim

Ve taze övgülerle süslerim övgüleri;

O denli güçlüdür ki sessiz düşüncelerim

Sevgim aşar hepsini, lafta kalsa da geri. [WS: S, LXXXV]

Bu mısralarda da şairin yeniliğe verdiği önem göze çarpmaktadır. Övgülerinin taze olduğundan bahseden Shakespeare, şekil ve dil açısından diğer şairlerden geri kalmış olabileceğini ancak duygu ve düşüncede onlardan çok daha yeni ve farklı olduğunu ifade etmektedir.

Gören bu nazm-ı teri şübhe itmez ey Nâbî

Ki âb-ı Hızır bizüm çeşmesârumuzdandır [N: G, 79/5]

Nâbî de bu beytinde, yeni şiirini görenlerin şiirini beğeneceklerini söylemiş; sebebini de Hızır (as)'ın ölümsüzlük suyunun kendi çeşmesinden akmasına bağlamıştır. *Ter* ifadesiyle yenilik kavramı üzerinde duran şair, *âb-ı hayat* mazmunuyla da yeniliğin sonsuza dek süreceğine atıf yapmıştır.

Ma'nâ-yı tâze tâze libâs ile Nâbiyâ

Hûbân-ı tâze-rûy gibi böyle beslenür [N: G, 202/7]

Burada da yine yenilik ve farklılık, taze kelimesiyle verilmiştir. Nâbî, yeni manaların yeni elbiseler ile olacağını söylemiştir. Libas, Nâbî'nin divanında sıkça yer verdiği kavramlardandır. Yeni elbiseden kasıt, yeni yeni şiirlerdir. Yani yeni anlamların ancak yeni şiirlerde olabileceği anlatılmaktadır. İkinci mısradaki da güzellerin yüzlerinin yeni giysilerle olabileceği

söylenmiş ve beytin anlam bütünlüğüne destek sağlanmıştır.

Tâze bir ma'nî-i nâ-güfte zuhûr itmeyicek

Kıyamam âb-ı ruhın dökmege Nâbî kalemün [N:G, 402/7]

Nâbî, bu beytinde söylenmemişi söylemeyi başaramadığında kaleminin mürekkep dökmesine kıyamayacağını belirtir. Bu ifade, yeni ve farklı söyleyişlerin şairin nazarındaki yerini göstermektedir. Çünkü şaire göre orijinalliği olmayan ifadeleri kullanmak, her yönüyle israftır. Nâbî, bu özelliğiyle de ün salmış; Sâbit'in bir mısrasında *Kim bulur Nâbî Efendi gibi hep tâze hayâl* sözleriyle övülmüştür.

Sonuç

Makale, *Şiirin Kifayetsizliği, Sevgiliden Dolayı, Şiire Övgü, Şaire/Şiire Yergi, Poetika, Mana ve Yeni/Farklı Söyleyiş* başlıklarıyla öne çıkarılan temalar üzerinden metinlerarasılık yönteminin “Her eser diğer eserlerden izler taşır.” ilkesiyle Shakespeare ile Nâbî'nin benzerliklerini ortaya koymayı amaçlamıştır.

Bu amaç doğrultusunda, şu sonuçlar elde edilmiştir:

- *Şiirin Kifayetsizliği* başlığında, iki şairin de anlatmak istediklerini anlatamadıkları için mecazen kaleme suç bulduğu görülmüştür. Kalemin şiiri kifayetsiz gösterme sebebi, her iki şairde de benzerlik göstererek kalemin aşk ve sevgili yüzünden dilinin tutulmuş olmasına bağlanmıştır.
- *Sevgiliden Dolayı* başlığında, iki şair de şiirlerindeki güzelliklerin ve güzel sebeplerin hepsini sevgiliye bağlamıştır. Ayrıca sevgili şiire konu olduğu için şiirin güzelleştiğini de vurgulamışlardır.
- *Şiire Övgü* başlığında, iki şair de kendi şiirlerini övme konusunda birbirleriyle yarışmışlardır. Divan şiirinde “fahriye” ismiyle karşılığı bulunan şairin kendini övmesi, İngiliz edebiyatında özel bir isimle anılmasa dahi, Shakespeare'de de kendisini göstermiştir.
- *Şaire/Şiire Yergi* başlığı da tıpkı bir önceki başlık gibi şairlerin insanî yönlerinin görülmesini

sağlamaktadır. Övülmesi yahut kendini övmesi, nasıl ki şairin -bir insan olarak- hoşuna gidiyorsa aynı şekilde bir başka şairi ya da şiiri yermesi de şair egosundan yahut nefsinin hoşuna gitmesinden kaynaklanmaktadır. Bu durum aynı zamanda, iki şairin de “Benden iyisi yok!” iddiasının bir sonucudur.

- *Poetika* başlığında, şairler birer sanatkâr kimliği sunmuşlardır. Bu kimlikte, şiirlerinin nasıl olduğu yahut şiirin nasıl olması gerektiği yazılıdır. İki şair de yeniliğin ve mananın üzerinde durarak benzer konulardaki hassasiyetlerini vurgulamışlardır.

- *Mana* başlığında, iki şairin de lafz yerine manayı tercih ettikleri görülmüştür. İkisinde de şekil ya da şekilcilik söz konusu olmamış; muhatapla anlam üzerinden yakınlık kurabileceklerini hissettirmişlerdir.

- *Yeni/Farklı Söyleyiş* başlığında, *orijinallik* kavramı iki şairi de tam olarak anlatmaktadır. Shakespeare de Nâbî de yeni söyleyişleriyle diğer şairlerden farklı olduklarını izah etmeye çalışmışlardır.

Bu başlıklar haricinde dikkate değer bir konu da farklı dile, farklı dine, farklı kültüre ve farklı iklime rağmen iki edibin, şiir bahçesinde aynı çiçekleri koklayabiliyor olmalarıdır. Bu durum, edebiyatın tüm insanlık için var olduğunun, bir başka ifadeyle de evrenselliğinin bir sonucudur. Elbette ki buradaki evrensellik, bilimdeki gibi salt doğruluk manasının değil, edebiyattaki güzelin ve estetik anlayışın bir karşılığıdır.

Her iki şair de kendi dil ve kültüründe eser vermiş olsa da işledikleri temalarla insanlığın ortak duygularına hitap etmişlerdir. İkisi de bu temaları, kültürel farklılıklarına rağmen insan ruhuna hitap eden evrensel bir yaklaşımla ele almıştır. Edebiyatın evrenselliği de tam bu noktada, farklı kültürlerde ve farklı coğrafyalarda yaşayan insanları aynı temel/insani duygularda birleştirmesiyle ortaya çıkmaktadır. Sonuç olarak Shakespeare ve Nâbî, kendi dil ve gelenekleri içerisinde kalmış olsalar dahi, eserlerinin evrensel dilleriyle insanın ortak duygularına ve arayışlarına seslenmişlerdir.

Kaynaklar/References

- Akün, Ömer Faruk. *Divan Edebiyatı*. İstanbul: İSAM Yayınları, 2014.
- Aktulum, Kubilây. *Metinlerarası İlişkiler*. Ankara: Öteki Yayınevi, 2000.
- Arseven, Tülin. *Her Güzel Şey Şiirdir -Elhân- Takdir-i Elhân- Metin İnceleme*. Ankara: Salkım Söğüt Yayınları, 2008.
- Bilkan, Ali Fuat. "Nâbî'nin Poetikası ve Şiir Hakkındaki Düşünceleri". *Millî Kültür Dergisi* 66 (1989), 66-68.
- Bilkan, Ali Fuat. *Nâbî Dîvânı*. Ankara: Akçay Yayınları, 2021.
- Ceyhan, Adem. "Nâbî'nin Şiir ve Diğer Edebî Konular Hakkındaki Görüşleri". *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 5/5 (2010), 1-34.
- Çıkla, Selçuk. "Kelimelerin ve Şiirin Kifayetsizliği Üzerine Yazılmış Şiirler". *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi* CX/782 (2017), 30-36.
- Doğan, Muhammet Nur. "Nâbî Divânı'nda Lafız-Mana Münasebetleri". ed. Ali Bakkal. *Şair Nâbî Sempozyumu*. 28-63. Şanlıurfa: Şanlıurfa Belediyesi Yayınları, 2009.
- Durmuş, Tuba İsen. "Öğretmek Ya Da Öğretmemek: Shakespeare Üzerinden Divan Edebiyatını Yeniden 'Okumak'". *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 5/5 (Aralık 2010), 81-100.
- Eliot, T.S.. *Edebiyat Üzerine Düşünceler*. çev. Sevim Kantarcıoğlu. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1983.
- Ernest, Rhys. *The Prelude to Poetry: The English Poets in the Defence and Praise of Their Own*. London: JM Dent & Company, 1897.
- Koçin, Abdulkakim. "Divan Şiirinde Bâd-ı Sabâ", *Selçuk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi* 20 (2008), 1-19.
- Kuhn, Helmut. "True Poetry is Praise". *Theology Today* 4-2 (1947), 238-258.
- Mengi, Mine. *Divan Şiiri Yazıları*. Ankara: Akçağ Yayınları, 3. Basım, 2014.
- Olgun, Tahir. *Edebiyat Lügati*. İstanbul: Âsâr-ı İlmiye Kütüphanesi Neşriyatı, 1936.
- Post, Jonathan. *The Oxford Handbook of Shakespeare's Poetry*. Oxford: OUP Oxford, 2013.
- Sewell, Arthur. "Şiir ve Sentaks". çev. Ahmet Uysal. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 14/3-4 (1956), 31-40.
- Shakespeare, William. *Soneler*. çev. Talât Sait Halman. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2009.
- Shapiro, Michael. "Sound and Meaning in Shakespeare's Sonnets". *Linguistic Society of America* 74/1 (1998), 81-103.
- Topaloğlu, Yüksel. "Safahat'ta Sözü'n/Şiirin Gücü/Kudreti ve Kifayetsizliği". *Uluslararası Söz, Sanat, Sağlık Sempozyumu*. ed. Yüksel Topaloğlu vd. 161-172. Edirne: Trakya Üniversitesi Yayınları, 2016.
- Uygur, Nermi. *İnsan Açısından Edebiyat*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1985.

Yakıt, İsmail. “Şair Nâbî'nin Tarih Düşürme Sanatındaki Yeri”, *Şair Nâbî Sempozyumu*. ed. Ali Bakkal. 108-124. Şanlıurfa: Şanlıurfa Belediyesi Yayınları, 2009.

Yıldırım, İsmail. “Divan Şairinde İç Yansıması Olarak Hüsn-i Talil”. *SOBİDER* 2 (2015), 142-150.